

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
DÖVLƏT STATİSTİKA KOMİTƏSİ**

**FƏRDİ MƏLUMATLARLA NECƏ İŞLƏMƏK,
ONLARIN MƏXFİLİYİNİ NECƏ QORUMAQ
LAZIMDIR?**

(Statistika işçiləri üçün təlimat - masaüstü vəsait)

Bakı – 2014

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ DÖVLƏT STATİSTİKA KOMİTƏSİ

Dövlət Statistika Komitəsinin 19 fevral 2014-cü il
tarixli 7/02s sayılı sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir.

FƏRDİ MƏLUMATLARLA NECƏ İŞLƏMƏK, ONLARIN MƏXFİLİYİNİ NECƏ QORUMAQ LAZIMDIR?

(Statistika işçiləri üçün təlimat - masaiüstü vəsait)

Fərdi məlumatlarla necə işləmək, onların məxfiliyini necə qorumaq lazımdır?

Giriş

Fərdi məlumatların məxfiliyi statistik müşahidələrdə, müayinələrdə iştirak edən statistik vahidlərin inamının əldə edilməsi və qorunması üçün vacib şərtidir. Müasir dövrdə fərdi məlumatların məxfiliyinin qorunması tək milli deyil, eləcə də qlobal xarakter daşıyır. BMT-nin rəsmi statistikaya aid əsas prinsiplərindən biri də statistik məlumatların məxfiliyinin təmin edilməsinə həsr olunub:

“Statistik informasiyanın hazırlanması üçün statistika orqanları tərəfindən yığılan fərdi məlumatlar, onların fiziki və ya hüquqi şəxslərə aid olmasından asılı olmayaraq, mütləq məxfi xarakter daşmalıdır və yalnız statistik məqsədlər üçün istifadə edilməlidir.”

Statistikada fərdi məlumatlar yalnız yekun statistik məlumatların əldə edilməsi üçün istifadə olunur. Yekun statistik məlumat artıq fərdi xarakter daşımır.

Fərdi məlumatların məxfiliyinin qorunmasını zəruri edən əsas amilləri aşağıdakı kimi göstərmək olar:

- respondentlərin bir qisminə belə bir fikir hakimdir ki, statistika orqanları tərəfindən yığılan onlara aid fərdi məlumatlar digər hökumət qurumlarına açıqdır və gələcəkdə bu məlumatlardan onlara qarşı istifadə oluna bilər;
- bir çox statistik vahidlər statistika orqanlarına etibar etsələr də, onlar özləri haqqında kommersiya sirlərinin yayılmasından, məlumatların öz rəqiblərinin əlinə keçməsindən ehtiyat edirlər.

Bütün bunlara görə statistik vahidlər özlərinə aid tam, dolğun fərdi məlumatların verilməsinə meyl göstərmirlər və nəticədə bu tip fərdi məlumatlar əsasında hesablanan yekun statistik məlumatların səmərəliyi azalır, onların reallığa uyğunluğu şübhə doğurur. Bu səbəbdən də statistika orqanları və işçiləri tərəfindən fərdi məlumatların məxfiliyinin qorunması respondentlər tərəfindən statistika orqanlarına inam mühitinin təmin olunması üçün zəruri amildir.

Ümumi anlayışlar:

fərdi məlumatlar – statistik vahidin kimliyini birbaşa və ya dolayısı ilə müəyyənləşdirməyə imkan verən istənilən məlumat;

fərdi məlumatların subyekt – barəsində fərdi məlumatlar toplanılan, işlənən və mühafizə edilən, kimliyi müəyyənləşdirilmiş və ya müəyyənləşdirilən subyekt;

fərdi identifikasiya nömrəsi – subyektə müəyyən edilmiş qaydada müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən verilən və onun barəsində müvafiq məlumatları birmənalı müəyyən etməyə imkan verən vergi ödəyicisinin eyniləşdirmə nömrəsi;

fərdi məlumatların toplanılması – subyekt barədə fərdi məlumatların sənədləşdirilmiş qaydada qanuna uyğun olaraq əldə edilməsi;

fərdi məlumatların işlənməsi – fərdi məlumatlar üzərində aparılan əməliyyatlar (fərdi məlumatların yazılması, sistemləşdirilməsi, cəmlənməsi, təzələnməsi, dəyişdirilməsi, çıxarılması, adsızlaşdırılması, saxlanması, ötürülməsi, məhv edilməsi);

fərdi məlumatların verilməsi – fərdi məlumatların qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydada sorğu əsasında maddi daşıyıcılarla və ya informasiya texnologiyaları vasitəsilə istifadəçilərə təqdim edilməsi;

fərdi məlumatların anonimliyinin təmin edilməsi – fərdi məlumatların, onun subyektinin kimliyini müəyyənləşdirməyə imkan verməyən vəziyyətə salınması;

məxfi statistik məlumatlar - rəsmi statistika materiallarının istehsalı üçün toplanan və birbaşa və ya dolayı yolla statistik vahidlərin tanınmasına və ilkin məlumatların aşkar olunmasına imkan verən məlumatlardır;

statistik vahidin tanınması - birbaşa və ya dolayı yolla, hesabatı təqdim etmiş vahidin ilkin məlumatları əsasında statistik vahidin aşkar olunmasıdır;

statistik vahidin birbaşa tanınması – uçot vahidinin adı, ünvanı və müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən verilən vergi ödəyicisinin eyniləşdirmə nömrəsinin köməyi ilə məlumatların və uçot vahidinin aşkar olunmasıdır;

statistik vahidlərin dolayı yolla tanınması – vergi ödəyicisinin eyniləşdirmə nömrəsindən başqa bu vahidlər haqqında digər məlumatlardan, ünvan, mülkiyyət, fəaliyyət növü və statistik vahidin tanınmasında istifadəsi mümkün olan digər bütün vasitələrdən istifadə etməklə vahidin aşkar olunmasıdır.

Fərdi məlumatların məxfiliyinin qorunması

Fərdi məlumatlar Dövlət Statistika Komitəsində məlumatların onlayn işlənmə və istifadəsi sistemi tərəfindən elektron və proqram təminatı vasitəsilə mühafizə olunur və onların müvafiq bazası formalaşdırılır. Öz xidməti vəzifəsinə görə rəsmi statistika sahəsində çalışanların məxfi statistik məlumatlara giriş dairəsi zəruri icmal materiallarının hazırlanması üçün kifayət edən səviyyə ilə məhdudlaşdırılır. Bu səviyyə statistikanın müxtəlif sahələri ilə məşğul olan şöbələrin mütəxəssislərinə aiddir. Belə ki, müvafiq fəaliyyət dairəsini əhatə edən hesabatlarla məşğul olan hər bir mütəxəssis çalışdığı sahə üzrə toplanan statistik hesabatlara özünün bildiyi məxfi parol vasitəsilə daxil olur. Onlar məlumatlardan yalnız istifadə səlahiyyətlərinə malikdirlər və ilkin məlumatlar üzərində heç bir dəyişiklik edə bilməzlər. Bu işçilər kateqoriyasına daxili şəbəkəyə qoşulan BHM və Aparatın sahə şöbələrinin mütəxəssisləri daxildir.

Fərdi məlumatların məxfiliyinin təmin edilməsi qanunvericilikdə də öz əksini tapmışdır. “Rəsmi statistika haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun 17-ci maddəsinə əsasən, respondentlər tərəfindən onlara aid məlumatlardan hər hansı bir məqsəd üçün istifadə olunmasına razılıq verilməyibsə, məxfi statistik məlumatlar yalnız icmal rəsmi statistik materialların istehsalı və ya müstəsna hallarda statistik vahidin anonimliyi təmin edilməklə (tanınmasına imkan verən vasitələr ləğv edilməklə) elmi məqsədlər üçün istifadə edilə bilər.

“Rəsmi statistika haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun 22-ci maddəsinə əsasən, məxfi məlumatları əks etdirən, yaxud onu açıqlayan rəsmi statistika materiallarının istifadəçilər arasında yayılmasına icazə verilmir. Açıqlanmasına icazə verilən yekun (ümumiləşdirilmiş) məlumatlar ən azı üç statistik vahidin məlumatını əhatə etməlidir və belə yekunlarda statistik vahidlərdən hər hansı birinin payı 85%-dən çox olmamalıdır.

Elmi məqsədlər üçün fərdi məlumatların verilməsi prosesi aşağıdakı formada həyata keçirilir:

istifadəçi öz məqsədləri və əldə etmək istədiyi məlumatlar haqqında Dövlət Statistika Komitəsinin rəhbərliyinə yazılı müraciət edir. Elmi məqsədlər üçün fərdi statistik məlumatların təqdim edilməsi üçün yazılı müraciətdə aşağıdakılar mütləq olmalıdır: hansı fərdi statistik məlumatlar, hansı zaman üzrə, hansı məqsəd üçün istənilir; ərizədə elmi təşkilatın rəhbəri və ya onun etibarnaməsi əsasında digər şəxsin imzası olmalıdır; fərdi məlumatların məxfi saxlanacağına dair təminatın verilməsi;

müraciət qəbul olunduqdan sonra bir ay müddətində istifadəçinin tələbatının uyğunluğu, sorğu edilən məlumatların mövcudluğu Komitənin elmi-metodoloji şurasında öyrənilir və əsaslandırma aparılır;

elmi-metodoloji şuranın üzvlərinin rəyləri təqdim edilir və müraciətçi elmi-metodoloji şuraya dəvət olunur;

elmi-metodoloji şuranın münasibəti müsbət olduğu halda məlumatın əldə olunması üçün müvafiq ərizə forması doldurulur;

Aparatın müvafiq şöbəsi və ya müəyyən olunmuş icraçı tərəfindən istifadəçinin ilkin məlumatlardan müəyyən olunmuş qaydada istifadəsinə imkan yaradılır və ya məlumatlar təqdim olunur.

Bakalavr və magistr təhsil pillələrinin tələbələrinə məxfi statistik məlumatlar verilmir.

Statistik vahidin özü haqqında fərdi məlumatların toplanması və işlənməsinə razılığı

“Fərdi məlumatlar haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun 8-ci maddəsinə əsasən, qanunvericilik ilə müəyyən olunmuş qaydada fərdi məlumatların məcburi şəkildə toplanılması və işlənməsi halları istisna olmaqla, hər hansı statistik vahid barəsində fərdi məlumatların toplanılmasına və işlənməsinə yalnız subyekt tərəfindən verilmiş yazılı, o cümlədən gücləndirilmiş elektron imzalı elektron sənəd formasında razılıq və ya özünün yazılı təqdim etdiyi məlumatlar əsasında yol verilir.

Subyektin fərdi məlumatların işlənməsi üçün yazılı razılığına aşağıdakılar daxil edilməlidir:

- subyektin kimliyini müəyyənləşdirməyə imkan verən məlumatlar;
- fərdi məlumatların toplanması və işlənməsi məqsədi;
- subyekt tərəfindən işlənməsinə razılıq verilmiş fərdi məlumatların və onların işlənmə əməliyyatlarının siyahıları;
- subyektin razılığının qüvvədə olma dövrü və onun geri götürülməsi şərtləri;
- fərdi məlumatların müvafiq informasiya sistemində müəyyən olunmuş saxlanma müddəti başa çatdıqdan və ya subyektin ləğvindən, fəaliyyətinin dayandırılması və ona xitam verilməsi, və ya ölümündən sonra onun barəsində toplanmış fərdi məlumatların qanunvericiliklə müəyyən olunmuş qaydada məhv edilməsi və ya arxivləşdirilməsi şərtləri.

Fərdi məlumatların toplanılmasının və işlənməsinin əsas şərtləri

Fərdi məlumatların toplanılmasının və işlənməsinin məqsədi statistika orqanları tərəfindən dəqiq bəyan edilməli, həmin məlumatların toplanılması və işlənməsi bu məqsədlərə, təşkilatın maddi-texniki və təşkilati imkanlarına uyğun olmalıdır. Fərdi məlumatlar yalnız qanuni, əvvəlcədən müəyyən olunmuş və bəyan edilmiş məqsədlər üçün toplanılmalı və göstərilmiş məqsədlərə uyğun üsullarla işlənməlidir.

Fərdi məlumatlar dəqiq, tam olmalı və zərurət yarandıqda təzələnməlidir.

Fərdi məlumatların toplanılması və işlənməsi məqsədlərinə nail olunduqda və onların saxlanması zərurəti aradan qalxdıqda həmin məlumatlar təxirə salınmadan məhv edilməlidir.

Statistika orqanlarının və işçilərin vəzifələri

Dövlət statistika orqanları fərdi məxfi statistik məlumatların qanunazidd əldə edilməsinin, yayılmasının və ya istifadə olunmasının qarşısını almaq üçün zəruri olan inzibati, texniki və təşkilati xarakterli bütün tədbirləri həyata keçirirlər.

Fərdi məlumatların toplanılması və işlənməsi zamanı statistika orqanlarının vəzifələri fərdi məlumatların toplanılmasının və işlənməsinin qanuniliyini və təhlükəsizliyini təmin etməkdən ibarətdir.

İşçinin vəzifələri:

- fərdi məlumatların mühafizəsi bu məlumatlara çıxışı olan hər bir işçi tərəfindən təmin olunmalıdır;
- işçi fərdi məlumatlardan yalnız öz xidməti ehtiyacları üçün istifadə etməlidir;
- fərdi məlumatların qanunsuz yayılması, ötürülməsi və digər bu kimi neqativ hallarla, faktlarla rastlaşdıqda bu haqda birbaşa öz rəhbərini, məsul şəxsləri məlumatlandırmalıdır;
- fərdi məlumatlara çıxışı olan işçilər fəaliyyət göstərdikləri müddətdə və işdən çıxdıqdan sonra həmin məlumatları gizli saxlamalı, hər hansı üçüncü tərəfə ötürməməlidirlər.

Məlumat bazaları üzrə arxivlərin yaradılması və qorunması

Dövlət Statistika Komitəsinin arxivində saxlanan ilkin məlumatların mənbəyi kimi ilkin statistik hesabatlar və alınan icmal məlumatlar çıxış edir. İlkin hesabat məlumatlarının elektron bazalarının uzunmüddətli saxlanması və istifadəsi üçün məlumat bazaları üzrə arxivlər yaradılır. Komitənin məlumat bazaları üzrə arxivlərin yaradılması, saxlanması və istifadəsinə dair Qaydalarına əsasən, mövcud məlumat bazalarının surəti xüsusi proqram təminatı vasitəsilə avtomatik olaraq məlumat bazasının yerləşdiyi serverə, hər gün gecə vaxtı, saat 00.00-da köçürülməlidir. Sonrakı iş günü ərzində məlumat bazalarının arxiv fayllarının bu məqsəd üçün xüsusi ayrılmış terabayt həcmli xarici yaddaş qurğularına köçürülməsi təmin olunmalıdır. Həftənin son iş günü mövcud proqram vasitələri xüsusi ayrılmış terabayt həcmli xarici yaddaş qurğularına köçürülməlidir.

Xarici yaddaş qurğularında son beş iş gününün arxivinin saxlanması təmin olunur. Xarici yaddaş qurğuları idarənin əsas binasından kənarında yerləşən arxiv otağında qoyulmuş xüsusi seyfdə saxlanılır. Surətlərin çıxarılması və xüsusi seyfdə məlumatların saxlanması prosesinə nəzarət BHM tərəfindən bu məqsədlə təyin edilmiş müvafiq məsul şəxs (və ya şəxslər) tərəfindən yerinə yetirilir.

Məlumat bazalarının saxlanması və qorunması müddətsizdir.

Fərdi məlumatların məxfiliyinin pozulması halında məsuliyyət

Fərdi məlumatların toplanılması və işlənməsi, həmin məlumatların mühafizəsinin tam təmin olunmaması nəticəsində subyektə dəyən maddi və mənəvi ziyan və onun həcmi məhkəmə tərəfindən müəyyən edilir, qanunvericilikdə nəzərdə tutulmuş qaydada ödənilir.

Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 191-ci maddəsinin 1-ci bəndinə əsasən, statistik sirin yayılmasına, yəni hüquqi şəxslərin (onların nümayəndəlik və filialları) və fiziki şəxslərin razılığı olmadan, onlar haqqında məlumatların, bu məlumatlardan istifadə etməyə hüququ olmayan dövlət orqanlarına, müəssisələrə, təşkilatlara, yaxud fiziki şəxslərə verilməsinə görə - fiziki şəxslər on beş manatdan iyirmi beş manatadək miqdarda, vəzifəli şəxslər otuz beş manatdan əlli manatadək miqdarda cərimə edilir.

İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 191-ci maddəsinin 2-ci bəndinə əsasən, statistik sirin mətbuatda dərc olunmaqla yayılmasına görə - fiziki şəxslər otuz manatdan qırx manatadək miqdarda, vəzifəli şəxslər yetmiş manatdan doxsan manatadək miqdarda cərimə edilir.

Ədəbiyyat siyahısı:

1. “Rəsmi statistika haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 1994
2. “Fərdi məlumatlar haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu, 2010
3. Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsi, 2000
4. Tədqiqat məqsədilə istifadə olunması üçün istifadəçilərə mikro məlumatların verilməsi Qaydaları, 2011
5. Keyfiyyətin idarə edilməsi sistemi. Sənəd toplusu (II nəşr), 2013
6. Məlumat bazaları üzrə arxivlərin yaradılması, saxlanması və istifadəsinə dair qaydalar, 2013
7. Принципы и руководящие положения обеспечения конфиденциальности статистики и предоставления доступа к микроданным. Доклад целевой группы ЕЭК по обеспечению конфиденциальности и предоставлению доступа к микроданным, 2007